

यानीति यानिमार्गदेवतानि धूमराद्यादीनि पुनरावृत्तिप्रदमार्गप्रदर्शकानि अर्चिरहरादीनि अपुनरावृत्तिप्रदमार्गप्रदर्शकानि वा प्राज्ञाः कर्मठा उपासकावा इज्यंतियजंते तेन यजनेन तं यथायथोपासते तथेतः प्रेत्य भवंतोति श्रुते स्ते यजमानाः यथा भावन्ते तेन तेन देवयानेन यथामार्गेण अत्र पितृयाणोपि देवयानपदेनोच्यते ते पितृलोकं देवलोकं वा यांति कर्मणा पितृलोको विद्यया देवलोक इति श्रुतेः ॥ २९ ॥ तस्य देवयानेन गतस्यापि एकस्य कर्मठस्यावृत्तिरस्ति अथैतमेवाध्वानं पुनर्निवर्तत इति धूमादिमार्गेण गतानामावृत्तिश्रुतेः मनीषिणः मनोरोधशीलस्योपासकस्य नास्यावृत्तिः न च पुनरावर्तत इत्यर्चिरादिमार्गेण गतानामनावृत्तिश्रुतेः उभौ कर्मठोपासकौ देवैः धूमाद्यादिभिरातिवाहिकैः सह यांत्यस्मिन्निति देवयानस्तेन दिव्येन मार्गेण यद्यप्युभावपि गच्छतस्तथापि संकल्पभेदात्तयोरावृत्त्यनावृत्तीभवत इति महद्वैलक्षण्यमित्याशयः ॥ ३० ॥ विदुषां सत्यसंकल्पानामैश्वर्यमाह स्वयमिति अनहुह इत्युपलक्षणं सर्वमेषां सौभर्यादीनामिव संकल्पेनैव सिद्ध्यतीत्यर्थः उन्नाधेनवः ॥ ३१ ॥ तेषां क्रतवोऽपि मानसिका एवेत्याहार्येन स्वयमिति सिद्धसंकल्पत्वाद्युपेक्षणादीन् मनसैव सृजंतीत्यर्थः ततश्च किमित्यत आह य इति भावितात्मा योगाभ्यासशोधितचित्तैः समधुपर्कैर्गां आलब्धुं हिंसितुमर्हति न कर्मणालिप्यते पापकेनेति विदुषिदोषालेपश्रुतेः ॥ ३२ ॥ इत यानियज्ञेष्विहेज्यंतिसदा प्राज्ञा द्विजर्षभाः ॥ तेन ते देवयानेन पथायांति महामुने ॥ २९ ॥ आवृत्तिस्तस्य चैकस्य नास्यावृत्तिर्मनीषिणः ॥ उभौ तौ देवयानेन गच्छतो जाजले यथा ॥ ३० ॥ स्वयंचैषामनहुहोयुज्यंति च वहंति च ॥ स्वयमुस्त्राश्रदुह्यंते मनःसंकल्पसिद्धिभिः ॥ ३१ ॥ स्वयं यूपानुपादाय यजंते स्वाप्तदक्षिणैः ॥ यस्तथा भावितात्मा स्यात्स गामालब्धुमर्हति ॥ ३२ ॥ ओषधीभिस्तथा ब्रह्मन्यजेरंस्तेन तादृशाः ॥ इति त्यागं पुरस्कृत्य तादृशं प्रब्रवीमि ते ॥ ३३ ॥ निराशिषमनारं भंनिर्नमस्कारमस्तुतिं ॥ अक्षीणं क्षीणकर्माणं तं देवा ब्राह्मणं विदुः ॥ ३४ ॥ न श्रावयन्न च यजन्न ददद्वा ह्मणेषु च ॥ काम्यां वृत्तिलिप्समानः कांगतिं याति जाजले ॥ इदं तु दैवतं कृत्वा यथा यज्ञमवाप्नुयात् ॥ ३५ ॥ जाजलिरुवाच न वै मुनीनां शृणुमः स्मत्त्वं पृच्छामि ते वाणिजकष्टमेतत् ॥ पूर्वपूर्वचास्य नावेक्षमाणा नातः परंतमृषयः स्थापयंति ॥ ३६ ॥ यस्मिन्नेवात्मतीर्थेन पशवः प्राप्नुयुर्मखं ॥ अथ स्म कर्मणा केन वाणिज प्राप्नुयात्सुखं ॥ शंसमेतन्महाप्राज्ञ भृशं वै श्रद्धामि ते ॥ ३७ ॥ रस्तु पशुबीजादिवधात्प्रत्यवैत्येवेत्याह न तादृशा इति मूढाः न गवौषधादिभिर्यष्टुमर्हा इत्यर्थः इतीति यस्मात्त्यागिनामीदृङ्माहात्म्यं तस्माद्धेतोरित्यर्थः ॥ ३३ ॥ संक्षेपेण त्यागिनो लक्षणमाह निराशिषमिति ॥ ३४ ॥ कांगतिं याति तस्मादाहुरयजमानमददानमासुरो बवेति श्रुतेः स आसुरः कामपि गतिं देवमार्गे पितृमार्गं वानयातीत्यर्थः कथं तर्हि गतिं यांतीत्यत आहार्येन इदमिति इदं निराशिषमिति श्लोकोक्तलक्षणं दैवतं दैवतमिव सेवनीयं कृत्वा यथा यथा वत् यज्ञं परमात्मानं यज्ञो वै विष्णुरिति श्रुतेः अवाप्नुयात् ॥ ३५ ॥ मुनीनां स्वयं यूपानुपादाय यजंते स्वाप्तदक्षिणैरित्युक्तं रूपाणामात्मयाजिनां एतत्तत्त्वं रहस्यं न स्मशृणु मोनश्रुतवतो वयं यतः कष्टं गहनं अतस्त्वां पृच्छामि अस्य योगधर्मस्य नावेक्षमाणाः न आलोचनं कृतवन्तः अवेक्षमाणा अपि अतः परमपितं धर्मं न स्थापयंति लोकेन प्रवर्तयंति रहस्यत्वादेव ॥ ३६ ॥ यस्मिन्निति विभक्तिप्रतिरूपकमव्ययं यद्यर्थे एव एवं यद्येवं त्वदुक्तप्रकारेण आत्मतीर्थे आत्मैव तीर्थं यज्ञभूमिस्तत्र पशवः पशुप्रायाः मंदमतयो मखं मानसिकं क्रतुं प्राप्नुयुः तस्मात्तेर्बहुपुण्यसाध्यत्वात् अथ तर्हि प्राप्नुयात् प्राप्नुयुः वचनव्यत्ययार्थः तत्कर्म तेनैव वाक्यमिति शेषः ॥ ३७ ॥